

Alicornos, pedras da pezoña e outras herbas no Museo Liste de Vigo

Calros Solla

Axiña fará os dous anos, Vitoria Vázquez, directora técnica do Museo Etnográfico Liste (Vigo), tivo a ben contactar comigo co aquel de proporme comisariar unha exposición sobre amuletos, talismáns e outros obxectos de poder, recoñecidos como tal pola nosa cultura tradicional.

Vitoria Vázquez, en representación da institución museística, ofrecíame, xentilmente, a posibilidade de encher a sala de temporais do Liste coa miña colección de pezas, levantada a por de patear durante anos a terra de Cerdedo e axuntada grazas ao xeneroso desprendemento dos meus informantes.

O meu interese polos amuletos -empregarei a denominación xenérica- agroma alá polo ano 2000 cando, desenvolvendo o meu programa de recolla dos mitos e lendas cerdedenses, batín de fociños con este nicho etnográfico do que apenas existía bibliografía.

A miña colección de amuletos acada xa os 300 elementos. Para a exposición (bautizada co nome "De rezos a conxuros"), escolmei 105 pezas, en función da súa relevancia e vistosidade. O cento de amuletos e talismáns escolleitos representaron con xusteza todos os ítems da miña proposta "taxinómica".

Segundo a miña interpretación, os obxectos de poder pódense clasificar en amuletos e talismáns. Os amuletos, que anteceden no tempo os talismáns, cumpren basilaramente unha función profiláctica, aínda que o seu emprego como axentes menciñeiros non sexa desdeñábel.

Dende o alborear da memoria, o ser humano fixo por acompañarse de amuletos. As comunidades paleolíticas (cazadores-recolledores) seleccionaron os primeiros recursos apotropaicos no contexto da actividade venatoria. Con certeza, os nosos antepasados outorgáronlles calidades prodixiosas á corna do cervo, á dentame do lobo, aos cairos do xabaril... Así mesmo, os amuletos permiten seren subclasificados baseándonos no reino natural ao que pertencen: amuletos de orixe animal, vexetal e mineral.

No eido dos amuletos, paso a enumerar o material disposto nas vitrinas do Liste: allo (tamén, allos de santa Xusta), castaña peloura (balura ou das bruxas), herba punteira (*Sempervivum tectorum*), herba das bruxas ou da envexa (*Tillandsia bergeri*), ollo de Boucigha, pedra bezoar, corno de vaca, corno de alicorno, cairo de xabaril, cairo de lobo, chucas, cuncha de vieira, camisa de serpe, corna de vacaloura, corno de cabraloura, maná, bágoa da Virxe, óso de defunto, pedra corvina, guedella roxa, auga da Fonte do Santo (A Cavadosa), dentes de leite, sangue de Cristo, cinzas de defunto, azougue, caparríos, pedra da paciencia, ollo de boi (ou ollo Vidal), pedra do raio (ou chispa), acibeche, dente de santa Pelonia, lingua de san Bernabel, cruz de santo André, pedra de ara (ou pedra d'ar) e pedra da pezoña macho.

A función valedora predomina neste apartado, aínda que o allo, a pedra bezoar, o corno de alicorno, a camisa de serpe, o maná, o azougue, a pedra corvina, a auga da Fonte do Santo, a pedra da paciencia, o dente de santa Pelonia e a lingua de san Bernabel tamén posúan, para o pobo, propiedades sandadoras.

A bágoa da Virxe, o sangue de Cristo, o dente de santa Pelonia e a lingua de san Bernabel acadan a consideración de reliquias.

Pedras da fartura

Sen abandonar o grupo dos amuletos, cómpre engadir aínda a categoría que dei en nomear "pedras da fartura". Como xa escribín nestas mesma páxinas, as pedras da fartura caracterízanse por seren "amuletos de natureza pétrea aos que o ser humano lles atribuíu a propiedade de escorrentar a escaseza e garantir a fertilidade e a abastanza".

Velaquí a reste de pedras da fartura que se incluíron na exposición: pedra feita, endegho, endegho aniñadoiro, pedra de Gilardillo (ou corno da abundancia), pedra borneira, pedra do leite, pedra do sangue, pedralume e pedramol.

Amáis dun mostrario amplo e diverso, a exposición "De rezos a conxuros" serviu para dar a coñecer amuletos e talismán dos que xamais se oíra falar coma os endeghos, coíños de feitío arredondado que adoitan aparecer integrando a cachotaría interior de fornos e cociñas. Identificados como pedras da fartura, os endeghos garanten que, cando menos, sempre haxa un chusco de pan na mesa dos galegos. A existencia e uso dos endeghos considérase unha das nosas rarezas etnolóxicas felizmente desvelada.

Xa en 2005, no Almanaque de encantos, o libro sobre a mitoloxía da Terra de Cerdedo, adiantei estas e outras novidades; abrindo camiños de investigación até ese momento non transitados.

Por outra banda direi que, a diferenza dos amuletos, os talismáns son obxectos propiciatorios (tamén, sandadores), confeccionados a partir de materiais e rituais diversos que responden, mormente, a procesos de aculturización. Moitos talismáns son o resultado da modificación de amuletos primitivos. Os obxectivos que se perseguen na súa elaboración son o incremento ou especificidade das propiedades máxicas dos amuletos nos que se basean. Por exemplo, unha figa de acibeche suma as selleiras calidades do mineral ao poder simbólico da man que pinza o polgar; a auga, o ramo de loureiro ou oliveira, de inveterado predicamento, arrequecen a súa condición coa beizón (esconxuro) do crego cristián.

Talismáns

No eido dos talismáns, os expositores do Museo Liste deronlles cabida ao óleo de san Bieito de Lérez, ao candeeiro, á auga bendita, ao axóuxere (ou arouxo), ao bieiteiro, ao ouroboros, á figa (de acibeche, de madeira, de xade verde, de metal), á penca, á man pecha, á man aberta, ao cornamán de nácara, as pólas de loureiro e oliveira bendicidos o Domingo de Ramos, á chave de san Pedro, á ferradura, á navalla da couta (ou naifa), á cruz de Caravaca, ás tesoiras de santa Rita, aos atados de medallas e cruces, aos escapularios, aos detentes, á alferga, ao anel e risco de Salomón, ao anel da estrela, ao pataco e ás trinta moedas de Xudas.

A exposición "De rezos a conxuros" inaugurouse oficialmente o día 15 de decembro de 2012 cunha charla (descritiva, non prescritiva) que tiveron a honra de impartir. A sala xa levaba aberta ao público dende o 15 de novembro. A exposición deuse por clausurada o 15 de setembro, aínda que seguía aberta ao público até a véspera da súa recollida, o 22 de outubro de 2013. Entremedias, fun convidado a organizar tres visitas guiadas que gozaron da presenza de numeroso e agarimoso público. O 28 de febreiro de 2013, o Telexornal Serán da Televisión Galega titularía: "O Museo Liste acolle a maior mostra de amuletos e talismáns da Galiza".

A priori, como lles corresponde ás exposicións temporais, a colección de obxectos de poder recadados polos camiños de Cerdedo ía permanecer no Liste un semestre, mais, por mor da xeral aceptación, a exposición prorrougouse seis meses máis. Consonte os datos ofrecidos pola recepción do museo, perto de 10.000 persoas (particulares, asociacións culturais, colexios...) achegáronse ao longo deste ano polo pazo sito na viguesa rúa da Pastora, atraídos polo tesouro cerdedense. Perto de 10.000

persoas, cinco veces máis ca a poboación de Cerdedo!! Aínda estou tentando assimilar as repercusións do algarismo.

Non todo foron luces nesta andaina, pois, fatidicamente, o día 15 de setembro de 2013, as sombras abatíanse sobre o pequeno mundo dos que teimamos en prol da nosa etnografía. Con desazo e consternación, recibín de Vitoria Vázquez a nova do falecemento de Olimpio Liste. O profesor Liste, pioneiro na investigación do patrimonio material da galeguidade, tras unha vida dedicada á promoción e enxalzamento do noso acervo, abandonaba este mundo á idade de 81 anos. Ben seguro, o seu xeneroso legado fará perdurar a súa lembranza. O seu exemplo motivador guiou e guiará a miña angueira.

Olimpio Liste canda Vitoria Vázquez, directora do museo, fixeron posíbel visibilizar unha porción da riqueza cultural de Terra de Montes. O pedestal do Museo Etnográfico Liste permitiu a digna exhibición destes obxectos que hoxe volven durmir ao meu carón ao agocho das gabetas. Non podo senón agradecer á familia Liste a súa deferencia, á directora Vitoria Vázquez e ás guías do museo Isabel Pousada e Sonia Rodríguez, a súa profesionalidade e ao público interesado, a súa amigábel participación. Oportunidades haberá de repetir a experiencia.

Descoñezo se os xestores culturais do Concello de Cerdedo se interesaron polo particular, mais, o seu silencio os delata. De calquera xeito, a perda é pequena.
